

El professor Bernhardt

d' Arthur Schnitzler

Dissabte 5 de març 2016

10:30h

La gran Viena, 1973

Allan Janik i Stephen Toulmin

En la imaginació popular, el nom «Viena» és sinònim de valsos de Strauss, de cafès encantadors, de pastisseria exquisida i d'un hedonisme sense preocupacions i molt comprensiu. Qui hagi gratat ni que sigui lleument aquesta superfície haurà vist aflorar-ne un quadre molt diferent. El vals més conegut de Strauss, el Danubi blau, va ser escrit poques setmanes després de la derrota d'Àustria-Hongria a Sadowa per part de Prússia, que va posar fi a les pretensions habsburgeses d'hegemonia al món de llengua alemanya. La rapidesa amb què l'exèrcit de Francesc Josep va ser vençut per Bismarck va deixar clar que la Doble Monarquia s'havia convertit en una potència de segon ordre. De la mateixa manera, l'opereta de major èxit de Strauss, Die Fledermaus (El ratpenat) va servir per distreure el pensament de la burgesia vienesa del desastrós esfondrament de la borsa del 9 de maig de 1873, data que després els austríacs van recordar com el Divendres Negre. El vals, símbol de l'alegria de viure vienesa, tenia també una altre rostre. Un visitant alemany descriu Strauss i els seus valsos com una fuga cap al demoníac:

Africà... de sang calenta, boig de vida... inquiet, desgraciat i passional... exorcitza els dimonis malignes del nostre cos amb els seus valsos, que són exorcismes moderns... capturant els nostres sentits en un dolç raptè. La manera en què dirigeix les seves danses és típicament africana; les extremitats ja no li pertanyen quan es desencadena el temporal del seu vals; l'arquet balla amb el braç..., el temps anima els peus; la melodia llança copes de xampany al seu voltant i el diable s'allunya... aquest home negre té a les mans un poder perillós; es pot considerar afortunat que en la música es puguin tenir tota mena de pensaments, que cap censura no podrà enfrontar-se als seus valsos, que la música estimula les nostres emocions directament i no a través de la mediació del pensament... Com a bacants èbries, les parelles ballen el vals... deixant-se anar a la sensualitat. Cap Déu no les pot deturar. [...]

Viena, a inicis de segle, també era el centre mèdic del món. Avui en dia Amèrica deu la seva preeminència en les ciències mèdiques a una part no menyspreable d'estudiants de medicina que van desembarcar a Viena, en un període en què el nivell de la medicina americana era extraordinàriament baix, per poder estudiar amb figures com Hebra, Skoda, Krafft-Ebing i Billroth. I això que els treballs pioners de Freud en psicoanàlisi i de Semmelweis sobre les infeccions van quedar sense reconeixement a la seva mateixa ciutat natal, perquè els seus contemporanis no tenien prou distància per poder reconèixer el valor dels seus treballs. [...]

A la vella Viena hi van tenir origen moviments polítics i socials que es trobaven als antípodes els uns dels altres, com el nazisme o l'antisemitisme alemanys d'una banda, i el sionisme de l'altra, així com

també alguns dels elements centrals del modern pensament social catòlic i l'original reelaboració de Marx coneguda com a «austro-marxisme». Entre les ambigüitats i les paradoxes de la vella Viena val la pena recordar també el fet que la ciutat, que durant centenars d'anys havia estat la capital dels Habsburg, era la capital d'un regne que no tenia cap nom acceptat! Com sempre, Musil és el millor comentarista:

Per exemple era imperial-regi, i era imperial i regi: alguna de les marques «i.r.» o bé «i.i.r.» era impresa sobre qualsevol cosa i sobre qualsevol persona, però tot i això hi havia una ciència secreta i oculta per poder distingir amb seguretat quines institucions i individus s'havien de considerar imperials-regis, i quins imperials i regis. Per escrit, s'anomenava monarquia Austrohongaresa, però oralment es deia Àustria, un terme al qual havia abdicat el país, però que conservava en totes les qüestions sentimentals, demostrant que els sentiments són tan importants com el dret constitucional, i que els decrets no són la cosa més seriosa del món. Segons la constitució era un estat liberal, però tenia un govern clerical. El govern era clerical, però l'esperit liberal regnava en el país. Tots els ciutadans eren iguals davant la llei, però no tots eren ciutadans. Hi havia un Parlament, que feia un ús tan excessiu de la pròpia llibertat que es creia que sempre estava tancat; però fins i tot hi havia un paràgraf per als estats d'emergència que servia per actuar sense el Parlament, i cada vegada que tots s'alegraven del retorn de l'absolutisme, la corona ordenava que es tornés a governar democràticament.

És difícil aconseguir donar una forma més sintètica a les paradoxes constitucionals i socials que contenia la monarquia habsburguesa i la seva capital. L'esplendor terrenal i sensual, i la magnificència aparent de la superfície, coincidien, en un nivell més profund, amb la misèria. L'estabilitat de la societat, amb el seu formalisme petrificat, amb prou feines era capaç d'emascarar el caos cultural subjacent. Amb un examen més atent, totes aquelles glòries de façana es convertien en el seu perfecte oposat; aquesta era la veritat de tots els aspectes de la vida en la Doble Monarquia. Les mateixes paradoxes es reflectien també en la política i els costums, en la música i la impremta, en l'aristocràcia imperial i en la classe obrera.

Rèquiem per a un imperi difunt.

Història de la destrucció de l'Àustria-Hongria, 1988

François Fejtö

Després de 1860, Viena es presentava com la capital liberal de l'imperi: es liberalitzava visiblement; intentava resoldre, amb mitjans liberals, els problemes complexos de la plurinacionalitat; el Partit de la Constitució dominava al Parlament; la premsa era liberal; les lleis del mercat i del lliure canvi regien l'economia.

En els capítols anteriors hem evocat essencialment les forces realment o potencialment centrífugues de la monarquia, i hem parlat relativament poc de les forces de cohesió: prestigi de la cort, disciplina de l'exèrcit, bona organització (tot és relatiu) de l'administració, lleialtat dels pagesos que se sentien protegits per l'Estat contra els senyors, l'interès comú a una gran part de la població de defensar-se contra el creixement del paneslavisme o del pangermanisme. Abans de tot, el fet de constituir un gran espai

econòmic, una mena de mercat comú centreeuropeu –un fet que, més enllà dels capitalistes, que eren els principals interessats, tampoc deixava indiferents els socialistes– va tenir una importància primordial. Amb els seus cinquanta milions d'habitants, l'Àustria-Hongria representava el major mercat europeu, després de Rússia i Alemanya. L'imperi dels Habsburg, lluny d'estar en decadència, tal com afirmaven alguns profetes de malastrugança, va conèixer després de 1848 «un ràpid creixement de les forces productives, cosa que només devia ser possible perquè l'antic règim havia deixat d'existir». El que era indiscutible per a l'Hongria postrevolucionària, encara ho era més per a la Bohèmia que s'havia quedat sense la seva revolució política. La metròpoli en plena construcció i floració cultural que era Viena hauria estat inimaginable sense el desenvolupament dinàmic (per bé que desigual) de totes les parts de l'imperi, les forces vives de les quals convergien cap a la capital.

Es poden distingir dos períodes de creixement accelerat en aquest desenvolupament: el primer, entre 1867 i 1873; el segon entre 1900 i 1914. Tots els estudis estan d'acord a l'hora de constatar que a la vetlla de la guerra, Àustria constituïa un conjunt econòmic viable. D'altra banda, des de finals del segle XVIII, l'economia monetària havia començat a desenvolupar-se, a esberlar les estructures feudals. Cap a mitjan segle XIX, els progressos del sistema de comunicació esperaven les oportunitats del creixement des de Bohèmia i Àustria fins als Càrpates del sud-est. És cert que alhora creixia la distància entre les parts occidentals, més desenvolupades, i les parts orientals –en curs de desenvolupament– de la monarquia.

Com a tot arreu, d'altra banda, en aquesta Europa que encara era el centre del món, els progressos tècnics permetien la disminució dels costos de producció i feien més competitiva la indústria. És el moment en què es van crear les grans empreses. La «mà invisible» del mercat va augmentar l'eficàcia de les inversions. Així la monarquia va participar en el miracle econòmic europeu de finals de segle. Entre 1830 i 1870, el producte nacional brut per càpita va créixer un 0,5% per any, situant la monarquia al mateix nivell que Suècia i que Rússia, encara que restés endarrerida respecte de França, Bèlgica, Alemanya i Gran Bretanya. Però en els anys 1900-1913, el creixement era de l'1,14%. L'Àustria-Hongria havia arribat doncs al nivell d'Alemanya, de Suècia i Dinamarca. A les regions occidentals, el creixement era de l'1,46% i, cap a 1913, Àustria havia atrapat França. La producció agrícola a Hongria havia fet un salt: 1,5%, i la producció industrial per càpita hi havia augmentat un 3%, és a dir, més ràpidament que a Àustria (1,5%). Així l'endarreriment de les regions de l'est respecte a les de l'oest va disminuir entre 1870 i 1913. No hi van faltar tanmateix les taques d'ombra. Els austríacs no havien destacat mai pel seu esperit d'iniciativa, i els bancs no complien la funció d'emprenedors que tenien als països occidentals. La monarquia era prou rica en matèries primeres, però com que no havia posat el focus en el comerç exterior, la seva competitivitat continuava feble. És la relativa dificultat de promocionar-se a través de l'economia el que sembla haver dirigit –sobretot en els jueus– les energies cap a la vida cultural, que, com ha notat Schornke, tenia un estatus social tradicionalment elevat.

Així que, cap als anys 1890, el liberalisme va ser derrotat a Àustria, la jove elit vienesa es va refugiar en l'art (com a França, després del fracàs de la II República). Així, paradoxalment, és a l'enduriment de la política que devem l'eclosió de la cultura austrohongaresa, d'una tonalitat melancòlica, gairebé

pessimista, on s'hi ha volgut veure un pressentiment de la decaiguda que prefigurava la d'Europa, quan més aviat reflectia trastorns d'identitat propis de les societats en transformació.

És un fet que, a Àustria, els dirigents econòmics van subestimar la dinàmica del progrés i la necessitat de fer reformes institucionals per a un creixement continu. Els intercanvis entre la indústria i la universitat funcionaven d'una manera poc satisfactòria. Tot i així seria ridícul, tal com fan alguns historiadors, d'atribuir la disgregació de la monarquia al seu fracàs econòmic. Ben al contrari. És precisament el seu èxit econòmic, la rapidesa del seu desenvolupament industrial, comercial i cultural, el que va crear problemes per a la superestructura institucional, més aviat arcaica, del país. El dinamisme de les forces productives, associat a una extraordinària llibertat de la premsa i de la crítica, va fer trontollar els mateixos fonaments de les institucions autocràtiques; va agreujar els conflictes entre els qui hi guanyaven i els que en sortien frustrats. El capitalisme va engendrar la lluita de classes, com arreu on s'anava introduint; la industrialització va desestabilitzar la societat. Àustria no va ser l'única en aquest cas, tota la història contemporània n'és testimoni. Però en el conjunt, tots els països de la monarquia van aprofitar-se de les sortides que els oferia la unitat en la diversitat. Si mirem la situació que serà provocada a la majoria dels països que succeiran el desmembrament d'aquesta unitat, podem dir que la monarquia, a pesar de les seves tares (sobretot, la persistència massa llarga dels latifundis) havia instaurat un sistema econòmic més o menys equilibrat.

Per tant, els conflictes nacionals no havien tancat la porta de Viena als esperits elitistes i als obrers que aflüen de les quatre puntes de l'imperi, cosa que convertia la capital en un nou centre per a aquest supranacionalisme que semblava passat de moda a l'Europa dels estats-nacions. Àustria havia esdevingut el país que el príncep Czartorisky podia considerar una «llar de llibertat contra el barbarisme rus i el militarisme prussià».

A França es diu sovint que «París no és França». L'elit intel·lectual concentrada a Viena potser s'havia agombolat d'il·lusions pensant que Viena era Àustria. Tot i així, el «mite habsburgès» del qual va parlar Magris a propòsit de les obres nostàlgiques de postguerra de Werfel, Roth, Zweig, Csokor, Musil, Doderer, Broch, Halenia, Altenberg, etc. no va ser inventat a posteriori, interpretant uns valors autèntics com la idealització fabulosa d'un món desaparegut. Si la nostàlgia és efectivament present a les obres austríaques, el mite que expressen era realitat, els seus creadors l'havien viscut. Hi va haver realment una època a Viena «en què l'individu valia més que la seva nacionalitat, en què la monarquia podia ser una pàtria i hauria pogut ser un model microcòsmic del gran món del futur». En el moment en què escric aquestes línies, a poc a poc es va rehabilitant aquesta Viena dels anys 1900, després de mig segle de depreciació i desfiguració. Estem redescobrint una expansió cultural que avui sembla una prefiguració no de la decaiguda de la nostra civilització, sinó d'una Europa unida; no l'anunci del seu desmembrament, conseqüència d'una guerra absurda, provocada l'any 1914 per una Alemanya esdevinguda megalòmana, sinó el precursor de la unitat metanacional. [...]

Després d'haver superat el crac financer de 1873, la primera crisi del capitalisme, i després una epidèmia de còlera, Viena (a imatge de la resta de la monarquia) va esdevenir una ciutat amb dues cares: la Viena gairebé provincial, petitburgesa, tradicionalista, artesanal, anticapitalista, amb el Ring ple de «Süsse

Mädel» [noietes] (expressió inventada per Arthur Schnitzler) i oficials tirant-los la canya, i la ciutat dels obrers, enginyers, empleats, intel·lectuals, artistes, on es parlaven una vintena de llengües i que, a les desfilades militars grandioses organitzades per celebrar el cinquantè aniversari del monarca, oposava unes altres manifestacions obreres també grandioses, l'1 de maig. La capital d'Àustria-Hongria va ocupar el lloc de cinquena ciutat moderna del món, després de Londres, Nova York, París i Berlín. És doncs aquest dinamisme alimentat de tensions entre un passat encara viu i un futur en gestació, en la transformació d'una ciutat gairebé provincial en una ciutat cosmopolita que cal buscar-hi la font del «miracle» de la cultura vienesa. Aquesta «belle époque» que Stefan Zweig descriurà més tard com un paradís perdut, Budapest, Praga, Zagreb, Ljubljana, Crackòvia la van viure alhora que Viena. No tot era il·lusió, torbada per mals pressentiments, en aquest pau de quaranta anys. Les ciutats es van ampliar i sanejar, s'hi van edificar teatres, museus, biblioteques universitàries; la vida quotidiana va esdevenir més confortable, els esports es van generalitzar i la vida sexual es va alliberar de múltiples inhibicions. La famosa «Wiener Schlampelei» [conya vienesa], el laxisme, la inclinació a la frivolitat, a l'escepticisme no havien desaparegut en absolut, però milions de persones van creure que entraven en un món nou, en el progrés irreversible.

«Nacionalismos en Austria-Hungría», ArteHistoria

Joaquín Córdoba Zoilo

Antes de 1914, Gran Bretaña había podido conllevar el problema de Irlanda. Diferente fue el caso de Austria-Hungría compuesta, como alguien dijo, sólo «de Irlandas».

El caso, en efecto, resultó paradigmático en muchos sentidos. En primer lugar, el compromiso de 1867 no había resuelto los problemas entre Austria y Hungría. Cuestiones como la contribución económica de Hungría a la Monarquía dual o como el Ejército –que seguía siendo un ejército unificado y mayoritariamente austríaco– alimentaron el independentismo húngaro: los independentistas, dirigidos desde 1894 por Ferenc Kossuth, lograron una gran victoria en las elecciones territoriales húngaras de enero de 1905 y, aunque más tarde, los liberales –que bajo el liderazgo de Kalman Tisza, jefe del Gobierno entre 1875 y 1890, habían sido el principal apoyo del régimen dualista– recuperaron terreno (reorganizados en el Partido Nacional del Trabajo), la amenaza del separatismo magiar continuó gravitando sobre la vida política de ambas Coronas. En segundo lugar, en esa misma Hungría, que se regía por una Constitución propia y distinta de la austríaca, la política de magyarización impulsada durante el largo gobierno de Tisza provocó la reacción nacional de croatas (unos 2 millones en 1910, eslavos y católicos), eslovacos (también unos 2 millones, pueblo de campesinos étnicamente próximos a los checos) y rumanos (unos 3,25 millones establecidos en la Transilvania húngara, objeto del irredentismo de la Rumanía independiente). En concreto, el nacionalismo croata se radicalizó sobre todo durante la etapa de gobierno asimilista del gobernador húngaro Conde Héderváry (1883-1903). De una parte, Ante Starcevic, creador del Partido del Derecho Puro, desarrolló la idea del trialismo, esto es, la transformación de la Monarquía dual austrohúngara en una

Monarquía austro-húngara-croata dentro de la cual existiría una Croacia independiente en la que se integrarían todos los pueblos eslavos desde los Alpes al Mar Negro (croatas, eslovenos, serbios y eslavos musulmanizados), a los que Starcevic y su partido no reconocían como nacionalidades distintas de la croata. De otra parte, resurgió la vieja idea de la unidad de los eslavos del sur, la idea de una Yugoslavia, de una unión de croatas, serbios y eslovenos en una entidad política propia bien independiente, bien autónoma dentro de la Monarquía austríaca, tesis del obispo croata Josip Strossmayer (1815-1905), fundador de la Academia Yugoslava de Zagreb.

Pero, en tercer lugar, esa idea yugoslava, que se estrellaba con las diferencias religiosas e históricas entre croatas y serbios, alimentó, contra las expectativas de sus ideólogos las diferencias inter-étnicas. Al menos, la concepción croata pugnaba con las tesis del nacionalismo serbio que aspiraba, como el croata, a la liberación de los eslavos del sur pero bajo liderazgo y hegemonía propios, esto es, del reino de Serbia (3 millones de habitantes en 1910) y de las comunidades serbias de Austria-Hungría (otros 2 millones). La tesis serbia, por hacer del pequeño reino independiente serbio el Piamonte de los Balcanes, parecía, a principios de siglo, más realizable que la croata. Y en todo caso, aunque el nacionalismo croata creó fricciones en el interior de Hungría, fueron los serbios quienes asumieron el liderazgo: primero, por medio de distintas organizaciones y grupos clandestinos que surgieron en Bosnia- Herzegovina desde que la provincia, de mayoría serbia, quedó bajo administración de Austria en 1878; luego, en 1903, cuando el nacionalismo impuso un cambio de dinastía en el propio reino de Serbia y propició un giro en la política de éste hacia la confrontación directa con Austria-Hungría.

Y, en cuarto lugar, surgieron problemas en la propia Austria, a pesar de que la Constitución de 1867 reconocía la igualdad de las nacionalidades (en 1910: 10 millones de alemanes; 6,5 millones de checos; 4,9 de polacos; 4 de rutenos; 1,25 de eslovenos; 770.000 italianos; 700.000 croatas; 100.000 serbios; más 850.000 serbios; 400.000 croatas y 650.000 musulmanes en Bosnia-Herzegovina) y de que se había dado autonomía a Polonia y Bohemia y reconocido los derechos lingüísticos de las minorías. En concreto, la política de equilibrio y entendimiento multinacional que había logrado el conde von Taaffe en su largo mandato al frente del gobierno (1879-1893) naufragaría ante el crecimiento de los nacionalismos austríaco y checo y, en general, ante la complejidad de todo el problema de las nacionalidades. Esto ya se había puesto de relieve antes: en 1871, el plan del canciller austríaco Hohenwart de crear un Imperio federal dando a Bohemia el mismo trato que a Hungría en el esquema imperial fracasó por la doble oposición de los húngaros y de la minoría alemana de la propia Bohemia. Pero ahora las cosas se radicalizaron.

En 1882, como ya quedó dicho al tratar del pangermanismo, Georg von Schönerer creó en Linz el Partido Nacionalista, un partido radicalmente pangermánico, populista, antisemita y declaradamente hostil a las nacionalidades eslavas del Imperio (a las que quería excluir de su proyecto de unión y pureza racial austroalemanas incluso dándoles la independencia); y poco después, se creó el partido de los jóvenes Checos, un partido radical, democrático e independentista que, tras su victoria en las elecciones regionales bohemias de 1891, rechazó la política de acomodación que, durante los años de Taaffe, había seguido el nacionalismo checo histórico. Taaffe mismo dimitió en 1893 luego que un plan suyo que proponía la partición

de Bohemia –región de mayoría checa pero con una importante minoría alemana– en distritos administrativos, lingüísticos y étnicos separados, tropezase con la doble negativa checa y alemana; y luego que su proyecto de reforma electoral encaminado a diluir el voto nacionalista estableciendo el sufragio universal masculino fuera rechazado por conservadores y liberales. Uno de sus sucesores, el conde polaco Cachimir Badeni, jefe del Gobierno imperial entre 1895 y 1897, dimitiría también por razones similares: porque su proyecto de ordenanzas lingüísticas, que equiparaba el alemán y las lenguas locales en determinados distritos, provocó una oleada de agitación callejera en diversas ciudades liderada por el partido de von Schönerer (y en 1898, un proyecto de dividir Bohemia en tres distritos lingüísticos distintos, chocaría frontalmente con el obstruccionismo de los nacionalistas checos, opuestos a toda idea que pusiese en entredicho la unidad de Bohemia).

Más aún, la caída de Badeni abrió un largo período de inestabilidad gubernamental y de crisis constitucional que se prolongó prácticamente hasta 1914. El liberalismo dinástico austríaco, verdadero soporte del Imperio se vio, de una parte, paralizado por el problema de las nacionalidades, y de otra, superado electoralmente por la irrupción de dos partidos de masas: el Partido Social Cristiano, creado en 1890 por Karl Lueger (1844-1910), un antiguo concejal liberal del ayuntamiento de Viena que rompió con los liberales ante la extensión de la corrupción en la gestión municipal, un partido católico, socialreformista, antisemita, que buscaba deliberadamente el voto de las clases medias bajas vienesas (y que lo obtuvo Lueger, un formidable orador de masas, fue alcalde de Viena entre 1897 y 1910) y el Partido Social Demócrata (SPD), creado en 1889, dirigido por Víctor Adler (1852-1918) –judío, nacido en Praga pero de cultura alemana, discípulo de Freud y hermano del psiquiatra Alfred–, partido teóricamente marxista pero reformista y moderado en la práctica, apoyado por los sindicatos y con un número de brillantes intelectuales a su frente (Rudolf Hilferding, Karl Renner, Otto Bauer, Max Adler), que, tras la introducción del sufragio universal en 1907, se convirtió con sus casi 90 diputados en el principal partido del Parlamento austríaco.

El sistema austríaco pudo en teoría haber derivado hacia un bipartidismo socialcristiano / socialdemócrata. El partido social-cristiano era dinástico y el SPD, aun no siéndolo, había elaborado, según las ideas de Karl Renner y de Otto Bauer (autor en 1907 de *La cuestión de las nacionalidades y la socialdemocracia*), una verdadera teoría política del Imperio, proponiendo, ante el problema de las minorías nacionales, su transformación en un Estado democrático, federal y multinacional basado en la autonomía de todas las nacionalidades. Pero, en primer lugar, los círculos más conservadores de la Corte Imperial, y el propio emperador Francisco José, rechazaron la integración de las nuevas fuerzas políticas en el entramado del poder. Y además, el partido socialcristiano resultó ser un partido estrictamente vienes, y el SPD terminó por romperse precisamente por la impregnación nacionalista de sus propias bases y sobre todo, por las diferencias nacionales entre socialdemócratas alemanes y socialdemócratas checos (estos últimos crearon su propio partido en 1911).

Dada la fragmentación política que produjeron tanto el crecimiento de los nacionalismos como la introducción del sufragio universal en 1907 –en 1907 había unos 30 partidos en el Parlamento–, el gobierno parlamentario resultó imposible. Desde 1907, el emperador, de acuerdo con la Constitución, nombró

gobiernos no-parlamentarios que gobernaron por decreto. La movilización nacionalista terminó, así, por provocar la crisis del parlamentarismo austríaco. El asesinato el 28 de junio de 1914 en Sarajevo del heredero al trono de los Habsburgo, el archiduque Francisco Fernando, resultó especialmente revelador. Primero, porque fue llevado a cabo por un grupo nacionalista (por la Mano Negra, uno de los grupos clandestinos serbios organizados en BosniaHerzegovina después de la anexión). Segundo, porque al atentar contra Francisco Fernando, los nacionalistas serbios mataban a quien parecía más dispuesto a reorganizar el Imperio en un Estado descentralizado que incluyera, junto a Austria y Hungría, el reino de Bohemia y un reino de Iliria para los eslavos del sur (por lo menos, Francisco Fernando, que era hombre de ideas cristianas conservadoras, detestaba a los nacionalistas austro-alemanes y solía recibir a los líderes de los jóvenes Checos y de los nacionalistas eslovacos, rumanos y croatas).

El nacionalismo aún produjo una última reacción política en Austria-Hungría. El crecimiento del antisemitismo que tuvo, como vimos, particular eco en Alemania y claras manifestaciones en Francia –recuérdense las ideas de Drumont y Maurras, y el affaire Dreyfus–, que constituía uno de los argumentos programáticos de los partidos de von Schönerer y Lueger, y que impregnaba vaga o explícitamente a los nacionalismos húngaro, croata, eslovaco y polaco, llevó a muchos judíos de esas regiones (en 1910, unos 2,5 millones en Austria-Hungría) a replantearse en profundidad la cuestión de su propia identidad personal y colectiva, la cuestión de su nacionalidad.

Impresionado por la degradación del capitán Dreyfus a cuyo juicio asistió como corresponsal del gran periódico vienés *Neue Freie Presse*, Theodor Herzl (1860-1904), escritor judío nacido en Budapest y establecido en Viena –donde fue conocido por su germanofilia y su dandysmo y esnobismo esteticistas–, sufrió en junio de 1895 su conversión al judaísmo, esto es, tomó conciencia de su condición judía y, lo que iba a ser más importante, concluyó que la asimilación de los judíos en las culturas y naciones europeas estaba abocada al fracaso. Retomando ideas de otros escritores judíos (como Hess y Pinsker), Herzl publicó en febrero de 1896, en Viena, su libro *Der Judenstaat* (El Estado de los judíos), punto de partida del movimiento sionista, (término acuñado por Nathan Birnbaum, otro intelectual judío vienés), libro en el que exponía una tesis clara y revolucionaria: la apelación a la creación de un Estado judío, que Herzl, hombre de formación liberal, occidentalista y nada religioso concebía como un Estado libre, laico y socialmente igualitario, que esperaba lograr mediante negociaciones con los líderes de las grandes potencias y aun con el Sultán turco, preferentemente en Palestina, pero sin descartar otras posibilidades, como Argentina o incluso, Uganda. Herzl murió en 1904 con sólo 44 años pero para entonces, había logrado reunir 5 grandes congresos sionistas, lanzar un periódico, crear un movimiento organizado, aglutinar a un núcleo de importantes colaboradores (como Max Nordau, Israel Zangwill y otros) y apasionar en torno a sus ideas y proyectos a las comunidades judías de Austria-Hungría, Rusia e Imperio Otomano (y también dividirlos: Martin Buber y Chaim Weizmann, futuro primer presidente de Israel, encabezaron una oposición cultural o tradicionalista, a Herzl; Karl Kraus, otro judío vienés asimilado, lo satirizó ferozmente en su obra *Una Corona para Sión*, de 1898).

Por todo lo visto, no exageraba ese mismo Karl Kraus cuando afirmó, ya en plena guerra mundial, que Austria-Hungría era como un «laboratorio para la destrucción mundial».

L'afer Dreyfus

Gran Enciclopèdia Catalana

Afer iniciat a la tardor del 1894 quan l'estat major francès descobrí una carta anònima que prometia el traspàs d'informació militar secreta als alemanys.

Com a autor d'aquesta carta fou acusat i condemnat el capità d'ascendència jueva Alfred Dreyfus (desembre del 1894). Les dretes nacionalistes de l'estat llançaren una gran campanya antisemita; però, gràcies als esforços del germà de Dreyfus, hom pogué saber que el tinent coronel Picquart havia descobert posteriorment una nova carta, amb la mateixa cal·ligrafia que la primera, escrita per Esterházy, un oficial d'origen hongarès (maig del 1896), el qual fou jutjat i absolt (gener del 1898), malgrat tot. Zola publicà a «L'Aurore» una carta oberta al president de la república (J'accuse), que donà un ampli ressò a la idea de la revisió del procés Dreyfus, però Zola fou processat. Es produí l'afrontament entre dretes i esquerres; aquestes, encapçalades per Jaurès, constituïren la Lliga dels Drets de l'Home (1898), i els nacionalistes i antisemites, una Lliga dels Patriotes, de defensa a ultrança de l'exèrcit. La revisió esdevingué inevitable quan el tinent coronel Henry, confés d'haver falsificat unes proves contra Dreyfus, se suïcidà, i el govern fou obligat a dimitir per la cambra de diputats. A Rennes s'obrí el nou procés, que rebaixà la condemna, però es negà encara a reconèixer la innocència de Dreyfus (setembre del 1899). La seva rehabilitació total i la condemna d'Esterházy no es produí fins pel juliol del 1906, després del triomf electoral dels radicalsocialistes. El 1930, el coronel Schwartzkoppen, l'agregat militar a l'ambaixada alemanya de París en 1894-97, confirmà públicament que el confident havia estat Esterházy (l'emperador Guillem II, interessat a agreujar la divisió del poble francès, li havia prohibit, els anys de l'afer, de dir la veritat).